

HAZAI TÜKÖR

FÜSTÖLGŐ FALU

I.

A kalocsai járási tanácsház előtt megáll az ütött-kopott kék színű autóbusz. Vezetője kiszól a felkapaszkodni igyekvőknek:

— Csak azok szálljanak fel, akik Foktőre mennek. Ez a járat nem megy tovább.

En Foktőre megyek. Bent, a buszban már foglaltak az üléshelyek. Néhányan még fellépnek. A sofőr, miután megváltották nála a jegyeket, indít. Rátérünk a Foktőre vezető útra. Az útjelző tábla szerint csak négy kilométerre van a falu.

Szétrézek a buszban. Idős, bőszoknyás asszonyok az utasok. Biztosan a piacról igyekeznek hazafelé. Mellettem egy fiatal lány áll, kabátja hajtókáján kék szalag, rajta két évszámmal, jelezvén, hogy viselője az idén érettségizik.

Egy órával ezelőtt még a járási tanácsnál voltam. Az elnök betegszabadságon van — mondották —, a mezőgazdasági helyettes pedig már nem dolgozik itt. Egy évig sem volt a járásnál. Ideiglenesen az ipari helyettes vette át feladat-körét.

— Kovács Gyula vagyok — mutatkozik be a vállas, harmincöt évesnél idősebb férfi. Hellyel kínál, leülünk. — Már értesültem arról, hogy a mezőgazdasági munkaerő-ellátottság felől érdeklődik. Sok jót erről nem mondhatok.

— Gondolom.

— A helyzet évről évre rosszabbodik. Az átszervezés óta sokan elköltöztek a járás 15 községéből. Pestre, Kalocsára meg a Dunántúlra is. Reggelente legalább háromezren járnak be. A város lendületesen iparosodik. Paprikaüzem, konzervgyár, műanyagfeldolgozó, vibrátorgyár. Kell a munkáskéz. A járás keleti feléről a kiskörösi és a keceli szakszövetkezetek szívják el a munkaerőt. Százhusz forintos napszámot is fizetnek, amikor permetezni vagy szüretelni kell. Hasonlítsa össze a nyolc-tíz forintos munkaegységgel!

— Értem. De a járásnak kitűnőek a szántóföldjei. A tsz-ek is gazdagok lehetnének...

— Tudom, mire gondol. Mi is látjuk a problémát. Pár évvel ezelőtt megengedtük, hogy a kapásokat kiadják százalékos művelésre. Mi történt? Az, hogy a tag elvállalta a kukoricát, a paprikát meg a többi részese, a közösbe viszont nem megy dolgozni. És műveli a háztájit, némelyik kétszer-háromszor is hasznosítja egy évben, piacol és szépen megél. Igen, az a helyzet, hogy nem szorul rá a közösré. A tsz pedig így nem tud az ötről a hatra menni. Mindenesetre ez is jobb, mintha csak a munkaegységgel akarnák megváltani a világot. Az egyik hajósi tsz-ben az elnök és a brigádvezetők etetik az állatokat. Az idén ott is rátérnek a százalékosra.

— Gépesítés?

— Az sem old meg mindent. Éppen azok a növények nem gépesíthetők, amelyek a nagy pénzt hoznak. A fűszerpaprika és a zöldségféle. A kapacitás különben is korlátozott. Az idén elsősorban az öntözőfűrt tsz-eit kell ellátnunk traktorokkal.

Az öntözőfűrt, Kalocsától délre, tavaly készült el. Nyolcvanmillelőt költöttek rá, a földbe 140 kilométer hosszú eternit csövet fektettek le. Csak meg kell nyitni a csapokat, és egyszerre hétezer holdon hull a mesterséges áldás.

De ezen a területen még mérleghiányos tsz-ek gazdálkodnak. És reggelenként színültig telt buszok robognak Kalocsa felé.

Lent, a mezőgazdasági osztályon a statisztikus kiteríti előttem a tavalyi év végén készült felmérést a tsz-tagok kor szerinti megoszlásáról. A járás 10 302 tsz-gazdája közül 4248 a 60 éven felüli. Az 50 és 60 év közötti korban 2448-an vannak. Vagyis a tagságnak több mint a fele felül van az ötvenen. 40 és 50 év között még viszonylag jó az arány: 3305-en tartoznak ebbe a csoportba. De innen lefelé már hatalmas az esés: mindössze 249-en vannak, akik a 20 és 40 év közötti — tehát a legmunkaképesebb — korosztályba sorolhatók. A 20 év alattiak száma pedig már csak ötvenkettő.

Kézenfekvő, hogy a faluról elsősorban a fiatalok mennek el. Pár évvel ezelőtt a szintén az e járáshoz tartozó Szakmáron jártam, ahol az iskolaigazgató közölte velem az elgondolkozató ténytet, hogy az utolsó hat évben a végzett nyolcadikosok közül senki nem maradt a községben.

II.

S én most Foktőre igyekszem. Bent járunk már a faluban, ide-oda kanyarog az út, átlendülünk a csatorna hídján, s aztán a busz fékez is az új iskola előtt.

A tanácsháza felé indulok. Itt van a szomszédságban. Ahogy lelépek a kövesútról, bokáig merülök a sárba.

Két lány támaszkodik a tanácsháza napsütötte falának. Láthatóan nem a buszra várnak, hiszen az épp most indul visszafelé.

— A tanácselnököt várjuk — mondja az egyik, a szeplős arcú.

— És mit akarnak az elnökkötől?

— A tanácsi igazolást szeretnék megújítani. Hogy mehecsünk dolgozni Kaloocsára, a konzervgyárba.

— Mennyit tudnak ott keresni?

— Ezerkettőt, ezerhármát. Mikor hogy.

— A faluban nem akad munka?

— Hol, azt mondja meg.

— Például a tsz-ben...

Halk kuncogás a válasz. A lányok 16—17 évesek lehetnek.

Negyedóra múlva friss igazolással a kezükben távoznak az irodából.

Az elnök, Vajda Lajos nyugodt tempójú, kissé nehézkes mozgású ember. Csupa megfontoltság, sűrű haja alatt értelmes homlok, mélyen ülő szemek. Idevalósi. Jó néhány évig a megyénél dolgozott, Kecskeméten. Ötvenhat után jött vissza.

Rövid faggatás után ezt mondja:

— Erőszakkal nem tarthatom itt őket. És senkit nem lehet erőszakkal idekötni. Az iparnak is emberre van szüksége. S ha messzibbre tekintünk, nem is az a baj, hogy elmennek, hanem az, hogy még reményünk sincs a visszajövetelükre. A mostani fiatalokat egyszerűen nem érdekli a falu. Csak aludni járnak haza. Egyik este előadást tartottam a kultúrházban. A 35 főnyi hallgatóság kétharmad része fiatal volt. A község fejlődéséről, gondjairól beszéltem egy órányt. Utána vártam a kérdéseket. Kínos és tömény közöny. Végül is az egyikőjük megkérdi, mikor lesz bevezetve a víz az utcájukba. Semmi egyéb. En beszélhettem arról, hogy a faluba 1949-ben hozták be a villanyt, s hogy az tíz év múlva minden házig eljutott. Erre egymillió forintot áldoztunk. Pár évvel ezelőtt egymillió 200 ezerért épült fel az új kultúrház. Mi van benne? Tánc, az is egyre ritkábban.

Közben átjön a vb-titkár, Schlamm Gábor is. Fiatalember, éveinek száma alig harminc. Félig-meddig szintén idevalósi születésű. Most ő is megszólal:

— KISZ-életéről alig beszélhetünk. Kéthavonként váltják a vezetőséget. A titkárunk most Bíró János, rendes gyerek, de ő is Kalocsán dolgozik. Mikor foglalkozzon szervezeti ügyekkel? Vállalni sok mindent vállalnak, de semmit nem teljesítenek. Vállalták például a tsz silókukoricájának a betakarítását. Semmi nem lett belőle. Pedig elfogadható bért kaptak volna érte. Ugyanúgy jártunk a kétezer facemete elültetésével is. Tavaly kudarcral végződött a színjátszó kör szereplése; mert a bemutató előtt többen lemondták a szereplésüket. Vannak kirívóbb esetek is. A kultúrház hidrofórja a múltkoriban nem működött, s az egyik ifjú a vízcsap fejét lecsavarta. Majd amikor befejeződött a rendezvény, s mindenki elment, megindult a motor és két órán át nyomta a vizet a padlóra. Gyakran előfordul, hogy beverik az ablakot, leszedik a kilincset. Annak idején, nem azért mondom, hogy én voltam itt akkor a DISZ titkára, de ilyesmi nem fordult elő. Ellenben az igen; hogy a tanácselnökhöz fordultunk: legyen segítségünkre a színpad felépítésében. Nem segített. Erre mi észrevettük, hogy nagy halom deszka van a tanácsháza udvarán. Estéknént elloptunk belőle két szálát, s egy szép napon összeácsoltuk a színpadot. Abban a kis sötét lyukban, amely az egyetlen, összejövetelre alkalmas hely volt a faluban. A fenekünket vertük volna a földhöz örömmünkben, ha ilyen kultúrházunk lett volna, mint a mostani.

Keserűség, lázongás lüktet a hangjában. Különösen amikor a fiatalok vandál viselkedéséről beszél. Ami egyébként falun figyelemre méltó jelenség mostanában. Öt-hat évvel ezelőtt többször megfigyeltem, hogy szülőfalum velem egykorú fiataljai, akik Pesten dolgoztak, egészen szolidán viselkedtek munkahelyükön és általában a városi környezetben. De a hét végi munkásvonaton már megkezdődött

a haddel, amely aztán a falusi kocsmában csúcsosodott ki, nemegyszer bicskás jelenetekkel variálva. A városon dolgozó falusi fiatal odahaza tombolja ki magát. Munkahelyének környezetéhez még nem asszimilálódott eléggé, a munkásság problémáitól idegenkedik. A huligán galerik dörzsölt fiúi között pedig még kevésbé találja fel magát.

E fiatalok se falun, se városon nincsenek igazán otthon. Csak a munkásvonatokon, illetve a be- és hazajáró buszokon.

Később felkeresem az iskola igazgatóját, Farkas Lászlót. Húsz évvel ezelőtt jött ide, jól ismeri a falut.

— Reggelenként legalább négyszázan ülnek fel a buszokra, biciklire, motorra — mondja. — Irány: Kalocsa. Pedig nagyobb részük csak segédmunkás. És mennek, mennek... A most végző harminchét nyolcadikos közül egy sem akar itt maradni. Hiába beszélünk nekik a mezőgazdaság nagyszerű távlatairól, ha odahaza azt hallják, hogy a tsz nem fejlődik, nincs jövedelem belőle. És hiába beszél Bak Sándor, a tsz elnöke is...

— Igen, az év végi vizsgák előtt mindig elmegyek az iskolába, hogy a nyolcadikosok lelkére beszéljek, maradjanak, legyenek ők a közös gazdálkodás felvirágoztatói — mondja Bak Sándor, amikor találkozom vele a tsz irodájában. — Körül is hordozzuk őket a határban, lássák a mi szemünkkel is, hogy milyen egy szövetkezet. Eredmény nincs. Én ebben az iskolai oktatást is elmarasztalom. Nincsenek új módszerei a mezőgazdaság megszerettetésére. Csak a megszokott verki... Pedig, ha elgondolom, hogy a Horthy-rendszer oktatási politikájának megvoltak a sajátos eszközei arra, hogy céljainak megfelelő eszményeket állítsanak az ifjúság elé... Mennyivel magasztosabbak a mi céljaink! És mennyivel többet érdemelnének!

Ez is egyik igazság, talán ez is egyik oka az elvándorlásnak. De vannak mélyebb, nehezebben kibogozható okok is. A tanácselnökkel való beszélgetés alkalmával szóba került a népesedés. Az adatok megdöbbentők: 1949-ben még több mint háromezer lelket számlált a község. Jelenleg már csak 2652 a lélekszám. 1900-ban, a századforduló évében száztízven születtek. Mostanában: évenként 20—25-en. A halálozások száma ennek majdnem a kétszerese.

— Művi vetélés?

Az elnök maga elé néz.

— Ez egészségügyi kérdés — mondja vontatottan. — De ilyen kis faluban az ember értesül az intimebb dolgokról is. Azt hiszem, legalább annyi kaparás történik, mint amennyi születés.

Most veszem észre a vb-titkár asztalán az autótípusok több tucatnyi fényképét. A fiának készítette őket, Kalocsán.

III.

Megyek a Béke Tsz központja felé vezető, jó másfél kilométer hosszú utcán. Az úttest kövezetlen, mély kerékvágások a csillogó sárban. Dél van, süt a nap. Ablakok, kapuk becsukva. Mindössze egy idős emberrel találkozom, aki lapáttal a kezében a háza előtti tócsát terelgeti az árokba.

Éppen vezetőségi ülést tartanak az elnök szobájában. Reggel kilenckor kezdtek, de úgy látszik, nagyon belemelegedtek, mert fél kettőkor is csak nehezen akarják abbahagyni. Az asztalfőn Bak Sándor ül, telve figyelemmel, minden felvetés, javaslat megtételekor rípsztozásra készen. Nyvenéves elmúlt már, a tsz vezetését négy évvel ezelőtt, a három kisebb közös gazdaság egyesítésekor vette át. Úgy mondják, azóta több mint tíz évet öregedett. Korábban hosszú évekig a járási mezőgazdasági osztály vezetője volt. Állami fizetéskiegészítést kapott, amikor elnöknek hazahívták — hiszen idevalósi ő is. Három év letelte után meghosszabbították a dotációt, csakhogy továbbra is maradjon. És ő maradt. „Ha háromszor annyi dotációt kapnék, akkor se lennék ott elnök” — mondotta róla az imént a vb-titkár. S ez nyilván nem akármilyen elismerés.

— Miről tárgyaltak?

Éleltem teszi a jegyzőkönyvet. Határozatok. A párttitkárnak, Jakus Istvánnak minden délutánját a tsz-ben kell töltenie, már csak azért is, mert fele fizetését itt kapja. Kopasz Gábor fogatos engedély nélküli fuvarozást végzett. A fuvardíjat be kell fizetnie a szövetkezet kasszájába, őt pedig írásbeli figyelmeztetésben kell részesíteni. Aztán a háztáji föld kiadása. Horváth Jánosnének meghalt a férje, és az asszony kéri a háztájit. Lépjön a tsz-be, és akkor a férj jogait élvezheti. A paprikaipari vállalat részére a halastó melletti öt hold földet bérbe adják, holdanként 1700 forint bér és kétezer palánta fejében.

Érdeklődöm a tsz ügyes-bajos dolgairól.

— Most 300 ezer, tavaly egymillió 200 ezer forintos mérleghiánnyal zártunk — kezdi. — A múlt év volt az első, amikor a rendszeres munkát végzők nem jártak rosszul. Részükre garantált, 24 forintos munkaegységet fizettünk. Ezek szerződést kötnek a tsz-szel, s vállalják, hogy mindennap jönnek dolgozni. Az 561 tag közül 125-en vannak ilyenek. Jelenleg. Mert tavaly még ennyien sem voltak. A többiek munkaegysége 18 forintot ér. Az a véleményünk, hogy a rendszeres munkát honorálni kell. Különösen nálunk. Azonkívül ott van a százalékos részesedés a paprikából, a kukoricából és a többi kapás növényből.

— Ez a népszerűbb?

— Ez sem népszerű. Március közepéig a paprikának még csak a kétharmadát vállalták. Pedig 45 százalékos részesedést kapnak. Ennél tovább nem mehet el a közös, mert az már kész ráfizetés lenne.

Ilyen körülmények között kínos a munkaszervezés. A 2800 hold szántóhoz kevés a 12 traktor is. Ha kapnak is még két-három újat, a munkagépek közül jó néhány továbbra is hiányozni fog. A terület négyötöd részét lehetne öntözni. Édenkertnek való hely ez. És mégis...

Egyre jobban gyötör a kérdés: miért nem boldogulnak? Még tartott a vezetőségi ülés, amikor a szomszéd szobában Pénzes Jani bácsival, az idős bérszámfejtővel beszélgettem. Ötvenhat előtt az itteni párszáz holdas tsz-nek volt az elnöke.

— A gép csak addig gazdaságos — mondotta —, amíg el nem romlik. Utána a rengeteg szaladgálás az alkatrésztért, rágondolni is rossz. És a traktor hamar elromlik, mert nem viselik gondját.

Tamás István brigádvezető:

— Egyéni koromban éjszaka, még éjfél előtt hozzáfogtam a somkóró vágásához. Kézikaszával. A mag éppen érni kezdett. Most? A gépállomásról akkor jön a gép, amikor már túlért a buga. Két hétig is eltart a vágás. Elpereg a sok szem. A tsz még nem kapott rendrevágót, a gépállomás pedig csak traktorral együtt adja ide.

A tanácselnök:

— A negyven hold spenótnak a felét szedték le tavaly. Százhatvanezer forint maradt a földön. A tsz csak részben hibás. De mindannyian okolhatók vagyunk, akik nem üvöltöttünk idejében: Emberek, az atyaúristenit, hát nincs szükségetek a pénzre? Hová tettétek a józan eszetekeket? A pedagógusoknak ilyenkor kellett volna kivinni a földre a gyerekeket. És megfelelő részesedést adni nekik. Azonkívül észre kellene venni az ilyesmit a kéregető cigányoktól a körzeti orvosig mindenkinék, akit látással vert meg az isten. A felvásárló se csak azzal törődjék, hogy mit visznek be hozzá, hanem azzal is, ami megtermett.

Az iskolaigazgató:

— Közelről ismerek egy idevalósi parasztembert. A neve nem érdekes. Ez az illető hater az negyszögölon gazdálkodott egyéni korában. Számítsa ki, ez alig haladja meg a három és fél katasztrális holdat. Hatszáz negyszögölon szőlője volt. Egy holdra mindig paprikát ültetett. A többin kukorica, egy kis búza, krumpli, meg ami még kellett. Voltak állatai is, három év alatt az egész területet megtrágyázta. És ez az ember 50 ezer forint jövedelmet ért el minden évben. Igaz, segített neki a felesége, a nagylány és a nagymama is. Ha ez így lenne a közösben is... Nem itt tartanánk!

Az irodában kezembe nyomják a tagnyilvántartót. A tsz-nek 561 tagja van. Közülük 261 a 60 éven felüli. Ötven és hatvan között 128-an, 40 és 50 között 83-an, 20 és 40 között 87-en és húszon alul csupán ketten vannak.

Átlagos életkor 57 év.

Lapozom a nyilvántartót. Négyzet alakú keretben a tagok személyi adatai. Tintával húzott átlós vonalakra lesznek figyelmes. Mi ez? — Meghalt — mondják a hátam mögött. Majd minden második lapon egy-egy átlós vonal. Sokszor 4—5 egymás után. Az „áthúzottak” legtöbbször 1894 előtt született. Más jelentése is van a vonalzóval húzott egyeseknek. Csáki István, született 1936-ban. Hozzájárulással kilépett. Kiss Józsefné, született 1928-ban. Hozzájárulással kilépett. Petróczi Mihályné, született 1921-ben. Hozzájárulással kilépett. Pénzes Istvánné, született 1935-ben. Hozzájárulással kilépett. Tamási Ferencné, született 1923-ban. Hozzájárulással kilépett. Vannak olyanok is, akik elköltöztek.

— Van-e belépés?

— Évente négy-öt — így a bérszámfejtő. — De egy év után újból elmennek. Pedig tavaly a traktorosok kétezren felül kerestek havi átlagban.

Az átlagos életkor 57 év. Jövőre 58 lesz, aztán 59, 60. Meddig mehet ez így?

IV.

— Mit csinál a pártszervezet? Mit tehetnének az elöregedés megakadályozására?

Jakus István, a fiatal, vékony arcú párttitkár jó ideig magában töpreng, majd így válaszol:

— Egységes községi alapszervezetünk van. A tsz-párttagok száma tíz. Tehát nagyon kevés. Nem vagyunk elég erősek ahhoz, hogy tehesünk valamit. Legtöbbjüknek nincs is önálló véleménye az eseményekről. Ambíció nélküli idős emberek.

Az az igazság, hogy nem is érezzük a párt jelenlétét — mondja keserűen Bak Sándor. — Szomorú igazság, de a párttagoknak nincs tekintélyük.

Már a tanácstítkártól hallottam a halór esetét. A halór veterán párttag. Egyszer rajta kapták, hogy a jelenlétében idegenek halásznak a tavon. A többi már könnyen kiderült: száz-kétszáz forintokat kapott az illetőktől, hogy háborítatlanul pecázhassanak. Fegyelmi indult ellene, a tagkönyvét bevonták.

— Nincs vége a történetnek — szól újra a tsz-elnök. — Kétezer forint kártérítésre köteleztük. Az ügyész nem emelt vádat ellene. A faluban elterjedt: azért, mert kommunista. És most a polgári bíróságon beperelt bennünket. Alperesek vagyunk. Érti ezt?

Értem. Az elnök arcán a két mély ránc be nem fejezett ellipszist alkot. Újabb történetbe kezd:

— Tavalay a szerfás juhhodály egyik vége összerogyott. Kértünk a járástól soron kívüli kiutalást, szerfára. Nem adtak. Erre a Duna-parti kis erdőnkől kivágtunk néhány nyárfát. Ezt az ügyész megszimatoalta, nyomozók jöttek ki, vizsgálták, hogy a fa tényleg beépítésre került-e, vagy pedig én használtam fel, maszek célra. Azt is tudakolták: iszom-e, kurvázom-e? A faluban mindenki tudja, hogy ilyesmiről szó sincs. A bűnvádi eljárást azért megindították, de bizonyíték hiányában két hónap múlva beszüntették. Mellékesen megjegyzem, hogy naponta találkozunk a tagjainkkal, amint a hátton viszik hazafelé a gallyat. Most vacakoljunk néhány szál gally miatt? De azért így nagyon sokat elvisznek.

Pár évvel ezelőtt megpróbálták összeszedni a tagoknál levő lovakat. Már mindjárt a másodiknál megkezdődött a késelés. Az egy szál rendőr hanyatt-homlok menekült a helyszínről. Végül is a két tagot, akik a provokációt elkövették, hathónapi javító-nevelő munkára ítélték. Vállaltak részes paprikát, így letöltötték a büntetést. Az egyik a fegyelmi, a másik az ellenőrző bizottság tagja volt.

V.

Néhány hónappal ezelőtt kezembe került a megyei népkutatók által összeállított füzet, amely a foktői őslakosok leszármazottainak antropológiai adatait közölte, fényképes portrékkal.

— Megküldték nekünk is a református könyvet — mutatja kaján mosollyal a vb-titkár.

— Milyen könyvet? — kérdezem meghökkenve.

— Református könyvet. A katolikusok nevezik így, nem kis irigységgel. Foktői ősi kálvinista község. Később beszivárogtak a katolikusok. Az őslakosokkal azóta sem békültek össze. Elsősorban nem vallási, hanem gazdasági eredetű az ellentét. A katolikusok képviselték a szegényebb réteget, szemben a jobb módú reformátusokkal.

Természetes, hogy az antropológiai felmérés a kálvinistákra terjedt ki — ők az őslakosok utódai. De ezt a másik tábor — a kisebbség — nem veszi figyelembe.

— Bak Sándor református?

— Nem. Kommunista. Csak reformátusnak keresztelték. Húsz év óta felé sem néz a templomnak. Az elnökhelyettes, Vastagh Gábor viszont tartja a vallását. Apjának 30 hold földje volt és saját cséplőgépe. Az ötvenes évek elején rajta volt a kuláklistán.

Az elnökhelyettes egytöbbszörös faragott, mackó mozgású parasztember. Széles pofacsontú, jellegzetes turáni típus. Ilyen arcok találhatók a „református könyvben”. Kisujjában van a gazdálkodás. Egész nap szervez, irányít, átcsoportosítja a munkaerőt. Minden idejét a közösnek áldozza.

Ilyen ember Tamás István brigádvezető is.

A hat brigádvezető közül három a református, három a katolikus. A fogatosok brigádvezetője katolikus, de egy szállítócédula kitöltését nem lehet rábízni. Mégis meg kell tartani beosztásában, mert ha leváltják, a kisebbség azonnal lázadzik.

— Így is a fejünkhöz vágják, hogy az elnök körülvette magát a kálomistákkal. — panaszkodik Bak Sándor. — Múltkor is mi történt? Két baromfigondozót keresztünk az asszonyok között. Végül is kettővel megállapodtunk. Kiderült, hogy mindketten reformátusok. Kénytelen voltam az egyiknek megmondani, hogy inkább katolikus keresünk helyette.

A vallási békétlenség vulkánja, ha nem is tör ki elemi erővel, állandóan füstölög. Mibe kapaszkodjanak a józanabb, tisztább légrétegek felé igyekvők, akik fulladoznak a füstben?

Az elnök igyekszik messzibbre tekinteni. Mikor visszajött, összehívta a faluban lakó cigányokat, hogy van munkaalkalom, jöjjenek dolgozni a tsz-be. Jöttek is. Egy részük ugyan nem dolgozni, hanem azt nézni, mit lehet elcsenni. Más részük azonban megragadt, és megbarátkozott a gazdasággal is, a munkával is.

Két évvel ezelőtt, ősszel, nem akart haladni a vetés. Bak Sándor az összes irodistát kiküldte a földre, a gépállomástól kunyerált még néhány vetőgépet, és ő maga is traktorra ült. Ki is szórták a magot idejében.

VI.

Ismerte a tanácselnököt, aki ötvenhat előtt volt itt? — kérdi a bérszámfejtő. — Nem? Belevaló gyerek volt. Nekem mindig azt mondta: „Csak rámenősen, Pénzes elvtárs, csak rámenősen!” Az olyan rámenős világ volt...

Vasárnap reggelenként a kulákoknak frissen borotválva és hófehér ingben, kapával a vállukon kellett felsorakozniuk a tanácsháza udvarán. A belevaló tanácselnök rövid eligazítást tartott részükre, aztán kiadta a vezényszót: „Az egész vigyázz! Irány: a tsz kukoricaföldje, lépés, in-dulj!”

Mikor kiértek a kapun, újabb vezényszó csattant: „Nótát!”

És nótáznuk kellett. Mint katonakorukban.

— Ötvenegyben kiadta a parancsot, hogy négy nap alatt el kell vetni — emlékezik Tamás István. — Mit tehattunk? Bevetettük a felhántott tarlót. Másik évben négy mázsát arattunk egy holdról.

A rámenős világ vezényszavai még visszhangzanak a befelé fordult lelkekben. A parancsszavak még inkább összekuszálták, amit már akkor ki kellett volna bogozni. A korábbi múlt is súlyosan kikezdte az itteni törpe- és kisbirtokos parasztság ősi kezdeményező kedvét, illetve azt a földműveléstől idegen ténykedés felé irányította. A 30—50 holdas módosabb gazdák is műveltek ugyan két-három holdat, de a többit kiadták bérbe, a szomszéd falubelieknek. A terményt, elsősorban a paprikát, felrakták a hajóra, vitték Pestre. Uralkodóvá vált a piacolás. Az itteni áradmányos fekete föld nem kedvez a szőlőnek, ezért 30 kilométerre innét, a keceli homokon vásároltak olcsó parcellákat, s betelepítették venyigével.

Ezek a szőlősparellák most is megvannak, s egykori gazdáik, illetve fiaik, unokáik művelik őket. A termést elhozzák, és literjét 16—17 forintért kimérik. „Az emberek szeretik a jó házi bort” — vélekedik Pénzes Jancsi bácsi.

— És megtanultak egy holdon gazdálkodni — teszi hozzá a tanácselnök. — Van, aki húszezer forintot is árul az egy holdon termesztett korai salátából. Utána még beülteti paprikával. És nem megy a közösbé. Legfeljebb százalékost vállal.

A szülők halálukig tulajdonukban tartották a földet, az ősi, íratlan törvények szerint, nehogy a gyerekük kijátssza őket birtokukból. Így biztosították öregkori megélhetésüket. A fiataloknak csak a megmunkáláshoz volt joguk, mire élvezték volna a tulajdont, maguk is megöregedtek. A föld tulajdonképpen soha nem nőtt hozzájuk egészen, ezért is adták bérbe könnyűszerrel. Amikor jött az átszervezés, egyszerűben búcsút mondtak az addigi életformának. Elindultak a város fényei felé. Az öregek pedig — az ő nevükön volt a föld — beléptek a tsz-be.

Az átlagos életkor 57 év. 1964 végén.

VII.

Röviddel azelőtt, hogy e fájdalmas sorokat rovom, a megyei tanács munkaiügyi osztálya felmérést készített Bács-Kiskun termelőszövetkezeteinek munkaerővel való ellátottságáról. A dolgozat kitér a változtatás lehetőségeire is. A munkaképes koron túli tsz-tagok száma egy év alatt 1,8 százalékkal, vagyis több mint 25 ezerre növekedett. A felmérés időpontjában 78 680 tagot tartottak nyilván. Ha a belépések aránya a jelenlegi szinten marad, úgy 1970-ig a most munkaképes korban levők 14,5 százaléka lépi át a nyugdíjas korhatárt. De már két év múlva is a tagok 40,9 százaléka (31 800 fő) képezi majd a nyugdíjas korcsoportot.

Egy dolgozó tagra jelenleg 12,4 hold szántóegység jut. A húszéves távlati terv szerint 1980-ig a munkaerő iránti szükséglet mindössze 0,8 százalékkal csökken. Négy év alatt 47 ezer holdon telepítettek új szőlőt és gyümölcsöst Bács-Kiskunban. Ezek mind rohamosan fordulnak termőre. Ki műveli meg őket, ki takarítja be a tömémentelen termést?

Ez a kérdés egyre több álmatlan éjszakát kell hogy okozzon mindenkinek, akinek csak hajszálnyi köze van az ország jövőjéhez. Mert zászlót kell hajtanunk a falusi gyerekek továbbtanulási vágya és lehetősége előtt, de rá kell döbbszennünk őket, hogy szükség van a visszatérésükre, hogy ők a letéteményesei a magyar mezőgazdaság további sorsának. Mit tehet a foktői és a hozzá hasonló sok-sok termelészövetkezet? A mostaninál sokkal többet. Tanulmányozzák azokat a községek, ahol nagy számmal dolgoznak megelégedett fiatalok a tsz-ekben. Vannak már ilyenek; sajnos, számuk még elenyésző. Próbálkozzanak meg önálló ifjúsági munkacsoportok szervezésével, tagjai részére fizessenek rendszeres havi bért. Reméljük, mielőbb országos rendezésre érik a termelészövetkezeti nyugdíj is, oly módon, hogy azonos szintre kerül az ipari biztosítottakéval. Nem ártana a mezőgazdasági szakoktatásban részt vevőket sem az eddiginél nagyobb előnyökhöz juttatni.

Nagyon el kell gondolkoznunk a mindinkább vállunkra súlyosodó tenni-valókról.

VIII.

Elgondolkozva lépkedek én is a járdán, azon veszem észre magam, hogy a Duna-part felé igyekszem. Egy órára van még a busz indulásáig. Napsütéses a délután, a parti erdők felől nagy, iromba felhők szakadnak fel az égbe.

A töltés felé acéloszlopok viszik a sok ezer voltos feszültséget, oda, ahol a reverzibilis szivattyú áll. Öt- vagy tízmillióba került? Nem is emlékszem rá pontosan. Azért reverzibilis, mert ha szükséges, a Dunából a csatornába, vagy a csatornából a Dunába emeli át a vizet. Voltaképpen az öntözőfürt kiszolgálására épült.

Innen, a töltésről kissé felülről látni a falut. Görbe, szűk, sáros utcái vannak, sөvénykerítéses udvarai, megrogyant falú istállóik.

És 57 éves átlagéletkora. Meg szaporodó átlós vonalai a nyilvántartó könyvben. Van fiatalosága is, mely reggelenként zsúfolt buszokon gördül ki a faluból. Vallási békétlenség, tehetetlen pártszervezet, lidércálmó a katonásdit játszó hajdani tanácselnökökről — mind-mind a mai falu képletéhez tartozik.

Hogy vannak „pozitív jelenségek” is? Bizonyára. Milliókra rúg a takarékbá rakott pénz. Százhusz tv-antenna nyúlik ki a tetőkből. Háztartási gépeket vásárolnak, néhányan már gépkocsira is beadták a kérvényt.

De feledtethetik ezek az átlós vonalakat?

Túl a falun, a mezőkről füst szállong felfelé. Ilyenkor, tavasszal meggyűjtják a gízgázt, töppedő kukoricaszárat, azt, ami már csak a földet csúfítja. Ám a múlt nem ég el ilyen könnyen; nehéz párája még befödi a nyiladozó tavaszi eget.

...Visszanézek a város felé igyekvő délutáni buszról. Egészen közel van egymáshoz a két torony: a református meg a katolikus. S közöttük ott az óvoda, amelynek ablakain tíz perccel ezelőtt, csak úgy menetközben, beleskelődtem. Éppen aludtak a község ifjú lakói. Ők lesznek azok talán, akik az átlós vonallal áthúzottak helyett kitöltik az új rubrikákat?

A következő kanyarban az egyik torony a másik mögé bújik. S aztán már csak a falu szélén terjengő füstöt látom.

HATVANI DÁNIEL

Hatvani Dániel fiatal újságíró, költő fenti riportjában szenvedélyes hangon számol be foktői tapasztalatairól. Nem válaszol (mit is válaszolhatna ennyi kérdésre egyetlen riport keretében?), csak kérdez, ám azt szenvedélyesen, néha keserű hangon, de a fejlődésért, továbbjutásért érzett őszinte felelősséggel teszi. Néhol sejteti, de nem bontja ki a megoldás lehetőségeit; nem általánosít, csak megállapít — mégis, az olvasóban felmerül a kérdés: helyhez kötöttek vagy jellegzetesek a foktői problémák, azaz mi bennük az általános, a másból is fellelhető, s mi lehet a megoldás útja? Mi is ezt kérdezzük az olvasóval együtt, s szeretnénk, ha a probléma — vagy hasonló problémák — ismerői, szakemberek és nem szakemberek e rovatunk szerény keretei között tapasztalataik közreadásával hozzájárulnának a kérdés mélyebb kifejtéséhez, a megoldás lehetőségeinek megmutatásához.

Ugy érezzük, hogy a cikkek közlésével a továbblépés érdekében jó szolgálatot teszünk szocialista forradalmunk egyik fontos szakaszánál. (A szerk.)